

Rasmus Glenthøj: *Skilsmissen – dansk og norsk identitet før og etter 1814*, 523 sider, 398 kr., Syddansk Universitetsforlag 2012.

Bokomtale ved professor Dag Thorkildsen, Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo

I 2014 skal vi markere 200 års jubileet for grunnloven, historien om 1814 og de begivenheter som førte Norge ut av fellesskapet med Danmark og inn i en løs union med Sverige. Det hører med til barnelærdommen at 1814 var et skjellsettende år i Norgeshistorien. Derfor har begivenhetene og tolkningene av dem spilt en sentral rolle i norsk historieskrivning. Men det har også innebåret en viss grad av nasjonal navlebeskuing og tunnelsyn.

I dansk historieskrivning har man ikke viet disse litt 'pinlige' begivenheter hvor Danmark 'mistet' Norge så stor oppmerksomhet, fordi tapet i sterk grad bidro til at Danmark ble en liten nasjon. I ettertiden har man vært mer opptatt av nederlaget i den andre slesvigske krig i april dagene 1864. Det er derfor viktig at vi nå har fått en avhandling som både er godt skrevet, og som undersøker og dokumenterer utviklingen både i Danmark og i Norge før og etter 1814 og utviklingen av nasjonale identiteter. Forfatteren er den danske historikeren Rasmus Glenthøj. Han er også involvert i den serie med arrangementer som Fondet for dansk-norsk samarbeid planlegger på Schæffergården utenfor København og på Lysebu utenfor Oslo. Hele det omfattende programmet er nå lagt ut på fondets hjemmeside.

Glenthøj har videre en tilknytning til norske historikers prosjekt i regi av HIAK og med professor Odd Arvid Storsveen som leder: 1814-grunnloven – historisk virkning og sosial forankring. Her har det alt kommet en nokså oppsiktsvekkende og interessant avhandling av Morten Nordhagen Ottosen om den norske grensebefolkningens reaksjoner på omveltningene rundt 1814. De hadde ikke noe til overs for det norske selvstendighetsprosjektet og var motvillige i forhold til krigene med svenskene i 1808 og 1814. Videre har det kommet avhandlinger som Marthe Hommerstads undersøkelse av bondestortingsmenn og bondepolitikk i første halvdel av 1800-tallet, og det vil komme andre forskningsresultater som Ruth Hemstads prosjekt om propagandakrig i Norge. Rundt i landet planlegges det mange lokale arrangementer i 2014. Prest og kirke vil ofte bli trukket inn siden kirken spilte en sentral rolle, særlig våren 1814 med bl.a. edsavleggelsen i kirkene og kunngjøringene til befolkningen. Det er derfor en god grunn til å holde seg opplest og oppdatert.

På visse betingelser kan man hevde at 1814 egentlig begynte høsten 1807 med det engelske bombardement av København og flåteranet. Eller man kan plassere 'det norske 1814' eller Norden innenfor rammen av Napoleonskrigene som ommøblerte Europakartet, og som plasserte tvillingrikene Danmark-Norge på den tapende side. Det er derfor et høyst nødvendig og faglig bidrag Glenthøj har kommet med i sin avhandling om den påtvungne skilsmissen mellom Danmark og Norge i 1814. Med et pennestrøk i januar dette året ble 400 år med fellesskap mellom tvillingrikene kuttet over. Samtidig kaller Glenthøj perioden 1807-1830 for et vadested mellom statspatriotisme, poetisk nasjonalfølelse, nasjonalisme, hvor de moderne nasjonale begreper, ideer og symboler ble skapt av embetsmenn, intellektuelle og borgere (s.17) Disse årene var en viktig del av overgangen fra det tradisjonelle samfunn til moderniteten. I denne perioden bygde de danske og norske borgelige eliter opp sine nasjonale identiteter.

Det er tale om en omfattende avhandling på 400 sider og i tillegg kommer kilder og over 1700 noter. Det er uttrykk for den grundighet og etterprøvbarhet en slik avhandling må ha for å dokumentere historikerens faglige dyktighet. Men Glenthøj er så beskjeden at han skriver at leseren kan kaste den teoretiske og historiografiske ballast over bord og hoppe over kapittel 2 og 3. Men enhver som er interessert i nasjonalismeteorien, vil ha nytte av å lese kapittel 2. For

det er her man får vite hvordan forfatteren tilrettelegger det nokså kompliserte spørsmålet om nasjonalismeteorier som han senere bruker i sine analyser. Glenthøj synes i denne sammenheng å ha en viss forkjærlighet for den såkalte etno-symbolismen, men presenterer også de andre viktige posisjoner innen nasjonalismeforskningen. Etno-symbolismen er bl.a. knyttet til nasjonalismeforskeren Anthony Smith. Han mener at nasjonalismen som et massefenomen er av nyere dato. Men samtidig er nasjonalismen ikke bare en moderne konstruksjon. Den bygger på et historisk råmateriale som blir til viktige symboler for byggingen av en nasjonal identitet. Ikke minst er forestillingen om en felles historie viktig for å forene mennesker.

I del 1 av boken behandles samfunnet i form av det danske og norske borgerskaps samfunnssyn. Det kom til uttrykk som patriotisme og det patriotiske fellesskap var i utgangspunktet staten. Men det fantes i begge riker en nasjonalpatriotisk variant. Det interessante er her at Glenthøj påviser at det i Norge utviklet seg i retning av en politisk nasjonalisme, mens det i Danmark snarere var tale om en kulturell nasjonalisme. Han antyder at forskjellen kan skyldes den norske konstitusjonalisme og forfatningskamp etter 1814, mens i Danmark fortsatte eneveldet å råde. Den danske konge, Frederik 6, var livredd for liberal påvirkning fra Norge fordi det truet eneveldet. I dette komplekse historiske bildet er det også påfallende at Christian Frederik som ble valgt til norsk konge i mai 1814, og senere ble dansk konge (fra 1839 Christian 8), ikke bidro til å avskaffe eneveldet.

Del 2 av Glenthøjs avhandling har fått overskriften fedrelandet, Danmark og Norge. Før 1814 var fedrelandsbegrepet et meget tvetydig begrep for det mangfoldige danske imperiums vedkommende. Men 1814 gjorde Norge til en nasjonalstat. Kompleksiteten i begrepene kommer til uttrykk ved at Danmark formidlet de nasjonale ideer til Norge, hvor de igjen ble brukt til å skille seg fra Danmark. Del 3 forfølger spørsmålet om nasjonal identitet videre ved å ta for seg forestillinger om nasjonen. Her underbygger forfatteren gjennom en analyse av ulike kilder sin tese om at det syd for Skagerrak etter 1814 først og fremst ble tale om en kulturnasjonalisme, hvor bl.a. Grundtvig spilte en viktig rolle, mens det i Norge også utviklet seg et visst innslag av politisk nasjonalisme. Del 4 tar så for seg kultur, historie og nasjonale symboler. Her defineres nasjonal identitet som identifikasjon med en nasjonal, unik og offentlig kultur som binder det nasjonale fellesskap sammen. Enkelt sagt, så er kultur det 'lim' som holder nasjonen sammen. I denne kultur spiller historie og myter, særlig om opprinnelsen, en sentral rolle. Forestillingen om en gullalder med påfølgende forfall er en gjenganger i ulike europeiske nasjonalismer. Målet er å gjenskape en nasjonal autensitet og enhet. Midlene er litteraturhistorie, nasjonal oppdragelse, ivaretagelse av folkekulturen og ikke minst språket som bærer av og uttrykk for den nasjonale ånd. På samme måte er det viktig med nasjonale symboler som sanger, seremonier, nasjonaldager osv. for å manifestere dette. Det er dette Glenthøj hevder skjedde i tidsrommet 1807-1830, som var en formativ fase i det danske og norske borgerskaps forestillinger om nasjonen, men som ennå ikke var blitt til noen massenasjonalisme.

Etter 1814 var verken Danmark eller Norge nasjonalstater i moderne forstand, for de inngikk i unioner med mer enn en nasjonalitet. Det hadde betydning for identitetsutviklingen. Presten Nicolai Wergelands hatske angrep på Danmark i 1816 var uttrykk for det anspenne forhold mellom Danmark og Norge etter atskillelsen, ikke minst på grunn av det økonomiske oppgjør etter statsbankerotten. Forholdet ble ikke bedre av det danske krav om å få utlevert den lille orlogsflåten som var blitt bygd i Norge etter det engelske flåteranet i 1807. I Danmark var forholdene slik etter 1814 at Norge skulle 'glemmes' og fellesskapet 'fortrenges', for Norge hadde vært en økonomisk byrde. Også det norske syn på Sverige behandles om enn noe kortfattet, men amalgamsfrykten fikk stor betydning for utviklingen av en norsk identitet innenfor rammen av unionen.

Det er av stor interesse at Glenthøj også tar for seg danskenes syn på tyskerne i den danske helstat omkring 1814. For etter atskillelsen fra Norge var Danmark fortsatt en sammensatt stat som også omfattet hertugdømmene Slesvig og Holstein, som i stor grad var tyskkulturelle, men preget av statspatriotisme i forbindelse med slaget på Reden i 1801 og krigsutbruddet i 1807. Men konsekvensene av Napoleonskrigene gjorde at dette kjølnet, ikke minst da man forsøkte å danifisere hertugdømmene. Det vokste derfor fram en tysk nasjonalisme med sentrum i borgerskapet og den akademiske elite i Kiel. Dermed beveger Glenthøj seg i tid mot den nasjonale kamp i hertugdømmene som førte til de to slesvigske kriger senere i det 19. århundre.

Glenthøjs bok er et solid historisk arbeid og har vakt stor interesse på begge sider av Skagerrak. Den er svært aktuell for norske lesere fram mot 2014, og den utkommer alt i et 2. utgave. Av kritiske bemerkninger kan nevnes at den lutherske tradisjon med vektlegging av den kristnes lydighet mot øvrigheten (jf. Romerne 13.1ff og Luthers utleggelse av det 4. bud) kunne fått en noe bredere omtale som religiøs begrunnelse for kongetroskap og statspatriotisme. Videre dukker ikke begrepet statskirke (jf. s. 55) opp før mot midten av 1800-tallet. Derfor talte den norske grunnloven av 1814 om statens offentlige religion og var en videreføring av den eneveldige religionspolitikk fra Christian Vs danske og norske lov. Men slike bemerkninger svekker på ingen måte bokens hovedtema som er utviklingen av dansk og norsk identitet.